

Början på historien om engagemanget i Afghanistan

av Magnus Johnsson

TITEL:

Ett krig här och nu: Sveriges väg till väpnad konflikt i Afghanistan

I MITT EGET avhandlingsarbete om den svenska insatsen i Afghanistan har jag i allt högre grad kommit att sakna en sammanhållen berättelse som jag kan använda mig av. Därför var det med stor glädje och förhoppning som jag i början på mars gjordes uppmärksam på¹ att professor Wilhelm Agrell skulle publicera en bok om det svenska militära engagemanget i Centralasien. Agrells bok är ett viktigt dokument då det utgör en omfattande och sammanhängande berättelse av vad jag uppfattar som en unik svensk erfarenhet.

Medverkan i Afghanistan har kommit att bli Sveriges kanske främsta internationella insats under åren efter millennieskiftet och man kan anta att, eller borde åtminstone fråga sig om, den har satt sina spår. Utan att detta, mig veterligen, har undersökts på något strukturerat sätt, kan man exempelvis anta att den rent militära erfarenheten för Försvarsmakten och dess förband har varit både prövande och påverkande. Åtagandet har kanske i högre grad än tidigare missioner accentuerat prioriteringen mellan nationellt försvar och internationella insatser, i såväl politisk debatt

i parlament och medier som de kollegiala samtalen i mässar och fikarum. Dessa samtals inneboende spänning väcker frågor om vad vi kommer att tillåta oss att lära av erfarenheten.

När vi nu sänker ambitionsnivå i Afghanistan betydligt, tycker jag mig för egen del skönja en tendens i Försvarsmakten att vilja lämna upplevelsen bakom sig och återgå till den ”gröna kärnverksamheten”, om uttrycket tillåts. I ett sådant läge är en historieskrivning viktig för att inte erfarenheten skall glida in i glömska. Här ger Agrell ett viktigt bidrag. Vidare tillhandahåller han ett ramverk för de andra, mer precisa skildringar av insatsen som har producerats, till exempel TV-dokumentärerna *Fredsstyrkan* och *Krig för fred*, samt Johanne Hildebrandts ingående och unika journalistiska reportage *Krigare*. Dessa är i sig betydelsefulla dokument, men de har i viss utsträckning hittills saknat en kontextuell fond. Förhoppningsvis kan de utsända som i dessa skildringar gavs en röst nu placeras i ett bredare sammanhang och därmed få en skarpare klang.

Ett krig här och nu är ambitiös och strukturerad. På ett enkelt men elegant sätt segmenterar Agrell insatsen i tidsperioder och benämner dem pedagogiskt efter den roll som styrkan enligt hans mening har spelat under dessa perioder, till exempel Fredsbevararna, Upprörsbekämparna och Avvecklarna, och beskriver sedan varje tidsperiod på flera olika analysnivåer. Således analyseras respektive period ur ett globalpolitiskt perspektiv, ett regionalt perspektiv med den komplicerade Afghanska konflikten i fokus, ett nationellt svenskt perspektiv som skildrar det politiska och byråkratiska spelet på hemmafronten, och slutligen ett lokalt perspektiv som avser skildra den svenska styrkan och dess verksamhet. På detta sätt knyts många, olika, och komplexa skeenden pedagogiskt ihop till ett tydligt och strukturerat sammanhang.

En av de viktigare poänger som Agrell gör här handlar om den till synes avgrundsdjupa bristen på förståelse som verkar ha präglat relationen mellan olika svenska aktörer. Härvid konstruerar Agrell empiriskt grundade argument för det förhållande som Riksrevisionen poängterade i sin utvärdering av internationella insatser 2011, nämligen att det främsta politiska syftet med insatserna är att bidra.² Jag tror dock inte, som Agrell, att regeringen har försökt vilseleda vare sig riksdag eller befolkning, utan att man helt enkelt inte har förstått, vilket knappast förbättrar saken.

Analytiskt sett så anlägger Agrell ett så kallat utifrån-och-in-perspektiv. Detta medför att det militära förbandet, vilket ligger i fokus för mitt eget arbete, betraktas som en svart låda vars beteende får förklaras med yttre faktorer. Ett alternativ till detta synsätt är ett inifrån-och-ut-perspektivet vilket tvärtom postulerar att en organisation och dess beteende bättre kan förstås genom att man undersöker dess insi-

da.³ Agrells val yttrar sig bland annat i valet av data. I gängse säkerhetspolitisk analys utgörs det empiriska underlaget ofta av officiellt tryck, offentliga uttalanden och säkerhetspolitiska händelser och betenden, medan alternativa angreppssätt istället söker data inifrån själva analysobjektet genom intervjuer, enkäter och observationer, ett tillvägagångssätt som kan fånga mer svårgripbara faktorer såsom individuella föreställningar, byråkratiska relationer, organisationskultur och organisationskommunikation.

Agrells primära källmaterial utgörs av de svenska kontingenternas slutrapporter. Dessa har han erhållit efter säkerhetsgranskning vilket innebär att de är kraftigt stympade. Agrell påstår att han kan "läsa över tomrummen", vilket möjligen kan stämma i viss utsträckning, trots att jag själv med min militära bakgrund finner det svårt. Oavsett vilket så anser jag att ett sådant källmaterial kräver en rigorösare kritik än vad Agrell genomför. Dels borde eventuella begränsningar med ett så nedskuret material diskuteras och problematiseras. Historiker och andra forskare må vara utlämnade till ett begränsat material i studiet av verksamhet som är omgärdad av sekretess, men de implikationer detta medför avseende möjligheterna att dra slutsatser bör diskuteras. Vidare så underlåter Agrell att kritiskt diskutera slutrapporternas roll i den militära diskursen. För en hemvändande kontingent, och säkerligen även för en och annan överste på väg mot resten av sin karriär, kan slutrapporten tänkas spela en särskild roll.

Det finns sannolikt ingen grund att miss-tänka rapportförfattarna för att fara med osanningar i sina slutrapporter, men det kan tyckas något naivt att tro att de skulle utgöra rent objektiva och sakliga redogörelser av ett halvårs operativ verksamhet i en

väpnad konflikt. Dessutom noterar Agrell själv i bokens sista kapitel att förbandsrapporter från utlandsmissioner präglas av en förbandschefsoptimism ”som varit genomgående i praktiskt taget alla svenska internationella truppmissioner från Gaza och Kongo”.⁴ En relativt grundläggande källgranskning, av den typ som svenska universitetsstudenter drillas i redan på grundläggande nivå, skulle ha problematiserat eller åtminstone diskuterat ett sådant förhållande, i synnerhet om rapporterna utgör det primära källmaterialet. Nu är det möjligen den erfarna professorns privilegium att hänskjuta resultatet av sådana metodologiska handgrepp till de privata anteckningarna, men det får tyvärr till följd att den vetenskapliga användbarheten av resultaten begränsas, vilket jag som forskarstudent beklagar.

Med utifrån-och-in-perspektivet kommer man heller inte den svenska styrkan in på livet. Slutrapporterna är förvisso ett tithål in i de komplexa organisationsenheter som vi skickar utomlands utan tydligt uppdrag. Enligt min mening kan de möjligen komplettera men knappast ersätta detta att tala med människorna som var med, givet att ambitionen är att förstå deras agerande. Agrells referensnoter anger ett relativt litet antal anonyma muntliga källor samt två namngivna kontingentschefer.⁵ Han har däremot inte talat med de förbands- och kompanichefer som tjänstgjorde i samband två av de händelser som han ägnar stort utrymme nämligen dödsskjutningarna vid Sandslottet i februari 2010 och etableringen på Ali Zayi Hill under sommaren 2010. Det har jag kontrollerat.

Den i mitt tycke mest flagranta konsekvensen av denna empiriska brist kommer till uttryck i hans resonemang kring begreppet *counterinsurgency*, även kallat COIN eller upprorsbekämpning i boken, och dess

betydelse för den svenska styrkans verksamhet. Enligt min läsning konstruerar Agrell följande argumentationskedja: (1) COIN-konceptet är en kolonial, oetisk och amerikansk konstruktion. (2) I samband med att general Stanley McChrystal blir chef för ISAF kopplar USA greppet på ledningen av insatsen och inför en för bidragarländerna ovillkorlig toppstyrning. (3) Svensk operativ verksamhet är därmed, och där efter, konsekvenser av COIN-konceptet. (4) Följaktligen blir Sveriges styrka USA:s lakejer. Denna, av mig uppfattade,⁶ argumentationskedja är öppen för betydande kritik och problematisering.

För det första så är COIN knappast en sammanhängande teoribildning, om den ens förtjänar att kallas teori. Kortfattat kan man säga att COIN-idéns ganska enkla ontologi postulerar tre aktörer; *insurgents*, *counterinsurgents*⁷ och lokalbefolkning, samt relationen mellan dessa. Konflikten oförenlighet ligger i relationen mellan *insurgents* och *counterinsurgents* vilka båda kämpar om samma ändliga resurs – lokalbefolkningens stöd. Ur *counterinsurgents* perspektiv (vilket är COIN-idéns perspektiv) handlar COIN därmed om ett tvåfrontskrig där det dels gäller att nedkämpa *insurgents* och samtidigt vinna lokalbefolkningens förtroende.

Denna ontologi tolkas på två principiella sätt. I den ena tolkningen skall tyngdpunkten ligga på att man nedkämpar *insurgents* med hård makt, ett förhållningssätt som ofta beskrivs som den amerikanska stilen, medan den andra tolkningen istället lägger tyngdpunkten på att vinna befolkningens förtroende med hjälp av mjuk makt, ett förhållningssätt som brukar beskrivas som den brittiska stilen, och som amerikanska teoretiker och praktiker har kommit att närma sig allt mer efter erfarenheterna från Irak.⁸ Agrells förståelse av

COIN förefaller luta åt den traditionella amerikanska modellen. Men denna förståelse är som sagt inte universell.

Exempelvis har Stanley McChrystal vid besök på Camp Northern Lights försökt inspirera svenska officerare och soldater att anamma en mer brittisk (!) stil genom att ivrigt poängtera vikten av ett korrekt och ödmjukt uppträdande gentemot lokalbefolkningen och betydelsen av att skydda dem. Inte heller många svenska officerare tolkar COIN på samma sätt som Agrell. Alla de officerare och soldater som jag har talat med har fokus på lokalbefolkningens väl, och strid är en konsekvens av sammanstötningar vid försök att etablera närvaro för att skydda lokalbefolkning, snarare än en konsekvens av att jaga *insurgents*. Ali Zayi Hill är ett utmärkt exempel på detta.

Att Agrell använder sin egen förståelse av COIN-idén för att tolka svenskt uppträdande i Afghanistan ter sig därmed problematiskt. För det andra är det svårt att i samtal med officerare finna stöd för någon toppstyrning, från vare sig direkt den tyska regionstaben eller indirekt amerikanska generaler via den tyska staben. Den beröringsångest som förekommer mellan olika nationers bidrag i multinationella operationer skapar istället en sorts extrem uppdragstaktik, där förbanden utformar och ber om mandat för sina egna operationer inom de ramar och principiella riktlinjer som högre chef anger.

Av de anledningarna finns det anledning att påstå att Agrell gravt misstar sig om han tror att COIN enligt äldre amerikanskt snitt har *ålagts* ISAF-enheterna som någon form av obligatorium, en poäng som han för fram ett otaligt antal gånger i boken. Om Agrell skulle tala med de kontingentschefer, kompanichefer, och stabsmedlemmar på G2, G3 och G5 som har tagit del av olika påverkansförsök, exempelvis

PRT-kursen i Oberammergau eller COIN-kursen i Kabul (båda frivilliga), så skulle han finna att medlemmar i de svenska förbanden ingalunda okritiskt har svält konceptet. Tvärtom, i vissa fall har idén om COIN förkastats, i andra fall har den lett till livlig debatt till och med interna stabskonflikter, och i ytterligare fall har COIN accepterats som idé, dock inte som Agrell förstår den. Skulle han dessutom prata med de kompanichefer som själva och utifrån egen nyfikenhet har informerat sig om COIN genom litteraturen så skulle han förstå att sådana högst privata influenser i många fall har spelat betydligt större roll än mottagandet av några ”stentavlor”.⁹

Att en förbandschef i sin slutrapport menar att en viss operation har genomförts enligt COIN-konceptet kan därför inte självklart tolkas som att förbandet har bedrivit upprorsbekämpning enligt Agrells post-koloniala förståelse av begreppet. Jag menar att vi inte ens kan *veta* vad förbandschefen menar med COIN-konceptet i en sådan rapport utan att fråga honom, och inte heller av vilken anledning han väljer att använda uttrycket. Även det är en empirisk lucka, men den håller på att fyllas, kan jag försäkra.

Och för det tredje så undrar jag om det inte är analytiskt tveksamt att försöka begripliggöra ett militärt förbands verksamhet genom att tolka dess uppträdande utifrån en enskild förklaringsfaktor, i detta fall ett av många sätt att förstå COIN-konceptet. Återigen, om Agrell hade talat med kompanichefer om varför de har agerat på visst sätt skulle han förstå att en del av de aktiviteter som han själv kategoriserar som uttryck av ”det uppifrån förelagda COIN-konceptet” snarare är uttryck för till exempel jägartaktik, en vilja att vinna lokalbefolkningens och ANSF:s (Afghan National Security Forces) förtroende, eller

helt enkelt operativt sunt förnuft. Många svenska officerare tycker inte om att använda termen COIN eftersom de anser att den bara är ett nytt och lite populistiskt ord för ett förhållningssätt som svenskar i utlandsmissioner alltid har tillämpat, det vill säga ett respektfullt och ödmjukt uppträdande gentemot lokalbefolkningen. Att USA skulle ha toppstyrt svenska förband in i ett offensivt upprorsbekämpande genom att beordra COIN via ISAF:s *chain of command* är därför en slutsats som vilar på mycket svag grund enligt min mening.

Jag tror att flera av de brister som jag kortfattat har adresserat ovan bottnar i att vi inte vet vad Agrell har för syfte med boken. En historisk beskrivning av de tolv årens politiska och militära skeenden hade klarat sig gott utan de ständigt återkommande antydningarna om amerikansk toppstyrning, samt de illa dolda försöken att associera svenskt uppträdande i Afghanistan med amerikanskt uppträdande i Vietnam. Men det är uppenbart att han har en egen och särskild agenda, och så länge som han inte deklarerar den så står det läsaren fritt att tolka vad den är.

Min läsning av *Ett krig här och nu* ger vid handen att Agrell vill ge uttryck för två normativa uppfattningar samt att han utan adekvata verktyg går utöver det historiskt, deskriptiva syfte som boken först förefaller ha. Det är ganska tydligt att Agrell anser det vara fel när USA styr eller påverkar en multinationell insats där svenska förband medverkar. Den uppfattningen delar han sannolikt med flera svenskar, och lösningen därvidlag ligger väl på ett politiskt snarare än ett militärt plan. Jag kan tycka att sådana försök hör hemma i debattartiklar snarare än i vad som av många kommer att förstås som en vetenskaplig text,¹⁰ åtmins-

tone om man underlåter att tydliggöra sina syften. Därutöver förstår jag det som att Agrell inte anser att den verksamhet som han tror att svenska förband har bedrivit i norra Afghanistan är riktigt värdig oss.

Redan i inledningskapitlet står det klart att han vill kontrastera Afghanistaninsatsen med sin egen upplevelse av internationell insats i Gaza. Jämförelsen mellan Afghanistaninsatsen och "blå" fredsoperationer återkommer också genom hela boken. Härvid förefaller våldsanvändningen vara det centrala problemet. Det unika med militära förband är just att de kan utöva militärt våld, och i strid så kan man förvänta sig att de kommer att göra det också. Återigen, problemet förefaller vara politiskt, men om man vill *förstå* varför den svenska styrkan har använt våld på olika sätt i Afghanistan så är jag rädd att man måste prata med de som gjorde ställningstagandena och fattade besluten och inte förlita sig på kraftigt censurerade slutrapporter.

Så här i efterhand kan jag önska att Agrell hade begränsat sin ambition till en historisk beskrivning. Det är när han ger sig på att försöka förklara och förstå, utan vare sig forskningsfrågor, teori,¹¹ analytisk strategi, eller för ändamålet lämpligt källmaterial, som *Ett krig här och nu* förlorar lite av sin integritet. Jag får därför nöja mig med att läsa *Ett krig här och nu* som en populärvetenskaplig skildring snarare än den vetenskapligt grundade studie som jag hade hoppats kunna använda i mitt eget arbete.

Recensenten är doktorand vid Uppsala Universitet och anställd vid Försvarshögskolan.

Noter

1. Tack till professor Sverker Gustavsson vid Uppsala universitet för hans stöd till mig och mitt projekt.
2. *Svenska bidrag till internationella insatser*, Riksrevisionen RiR 2011:14, Riksdagstryckeriet, Stockholm 2011.
3. Hollis, Martin och Steve Smith: *Explaining and understanding international relations*, Oxford, Clarendon 1991.
4. Agrell, Wilhelm: *Ett krig här och nu – Sveriges väg till väpnad konflikt i Afghanistan*, Atlantis, Stockholm 2013, s 312.
5. Chefen FS20 överste Michael Nilsson samt chefen FS22 överste Anders Löfberg.
6. För den som inte läser hela boken kan det absolut sista stycket på sidan 333 kanske utgöra ett illustrativt exempel på åtminstone två av argumenten.
7. Jag ber om ursäkt för användningen av de engelska termerna men de svenska har fått ett språkbruk som jag inte vill bidra till.
8. För en snabbkurs i samtida COIN-tänkande läs gärna Egnell, Robert: "Winning 'Hearts and Minds'? A Critical Analysis of Counter-Insurgency Operations in Afghanistan", *Civil Wars* 2010, 12(3):282-303, samt utöka med Dixon, Paul: "'Hearts and Minds'? British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq", *The Journal of Strategic Studies*, 2009, 32(3):353-381, och Chin, Warren: "Examining the Application of British Counterinsurgency Doctrine by the American Army in Iraq", *Small Wars and Insurgencies*, 2007, 18(1):1-26.
9. Op cit, Agrell, Wilhelm, se not 4, s 251.
10. Det var på det viset boken introducerades vid boksläppet på ABF-huset den tolfte mars i år.
11. t ex från fälten *foreign policy decision making*, *bureaucratic politics*, eller strategisk kultur

BOKERBJUDANDE!

Den har redan kallats årets måsteläsning – nu kan du som är ledamot av KKrVA köpa Wilhelm Agrell nya bok "Ett krig här och nu: Sveriges väg till väpnad konflikt i Afghanistan" till specialpris!

Beställ den direkt från förlaget Atlantis (per telefon, fax, brev eller e-post) senast 1/8 och uppge ditt ledamotskap i Akademien så får du boken för endast 195 kr/st (frakt tillkommer). Ordinarie ca pris 260 kr.

Bokförlaget Atlantis, Sturegatan 24
114 36 Stockholm, 08-545 660 70
order@atlantisbok.se